

NEBOJTE SE SPLÝVAVÉHO ČTENÍ, říká autorka metody M. Navrátilová

„Klíč ke čtení s porozuměním je zakotven v technice čtení, znalosti pojmu jako takového a vlastní orientaci v kontextu. Vše je ukryto v rychlosti zpracování údajů centrální nervovou soustavou, v cílené stimulaci všech smyslových vjemů – ale to již propagoval na základě svých bohatých zkušeností i poslední biskup Jednoty bratrské, všem pedagogům známý, J. A. Komenský – a v dostatečně vhodném a emotivně silném zainterесování učícího se.“

Sfumato[®] (Splývavé čtení[®]) aneb jak to všechno vzniklo

„Metodika Sfumato (výsl. /sfumáto/) přináší nový pohled na čtecí techniku, neboť veškeré procesy probíhají a realizují se vědomě, kontrolovaně, na základě zpětných vazeb. Při vytváření čtecího návyku se pracuje se zrakem a sluchem zároveň (s ohledem na neurofyziologické zákonitosti) v přesné posloupnosti, za dostatečné podpory dechového aparátu (dopad na hlasitost čtení) a správným způsobem tvoření hlásek hlasovým aparátem (tedy bez zbytečných přídavných zvuků). Proto spadá do oblasti inkluzivního myšlení, tzn. že v sobě obsahuje individuální přístup s respektováním věkových a individuálních zvláštností.

„Tím, že se zohledňuje vlastní čtecí tempo dítěte (zpracování CNS), docílíme, že dítě je pozorné, soustředěné a aktivní zároveň!“ píše na webových stránkách vzdělávací instituce ABC Music bývalá operetní zpěvačka a herečka, autorka metodiky Dr. Mária Navrátilová. Přestože je jejím rodným jazykem slovenština, česky mluví naprosto dokonale, moduluje hlasem, mění tempo a sílu, používá nonverbální komunikaci. „A hercem by dle svých možností měl být každý učitel. Jeho projev by byl pro žáky zajímavějším, podpořila by se koncentrace, pozornost, naslouchání jeden druhému a motivace k učení jako takovému“, vysvětluje M. Navrátilová.

Za pravdu jí dávají i stovky úžasných hodnocení – jako například z roku 2004 od jedné paní učitelky z Ústí nad Labem, která píše, že na začátku 60. let jim „přednášející vyprávěl, že učitel musí být víc herec než učitel“ a že až po čtyřiceti letech měla poprvé možnost se s tím setkat na semináři paní dr. Navrátilové, poprvé nekoukala na hodinky, ba naopak litovala, že seminář končí.

V průběhu letošních prázdnin se jí podařilo přebudovat objekt, který náležel k ZŠ Nedvědovo náměstí (kousek za palácem pražské historické podolské vodárny), na vzdělávací centrum, jež se zabývá také nápravou špatně čtoucíh dětí a mládeže.

Jedním z cílů, který si tým ABC Music vytyčil, je, aby se toto místo stalo evropským centrem pro vzdělávání učitelů v efektivní pedagogice prvopočáteční gramotnosti.

„Po Sametové revoluci jsem navštívila pana profesora Zdeňka Matějčka, aby mi sdělil svůj názor na metodu Splývavého čtení, kterou jsem vytvořila v průběhu 70. a 80. let,“ vzpomíná M. Navrátilová. „Řekl mi tehdy, že metoda je dobrá, ale že bych ji měla ‚odzkoušet‘ v organizačních podmínkách školy, aby se propojila s psacím procesem. Měla jsem vystudované učitelství, a tak jsem ho ráda poslechla. Myslela jsem, že vše budu ověřovat rok, možná dva. Pan profesor se ale smál – tak deset let, říkal. Co mi zbývalo, než ho poslechnout? Přeci jenom jako vědec, světový expert věděl, o čem mluví. Již během prvního roku jsem viděla, že to byl ten správný krok. Učila jsem pak pomocí Splývavého čtení jedenáct let na různých školách (soukromé i státních, včetně malotřídní). Za tu dobu bylo obohaceno o již zmíněné psaní a další postupy, a vznikla tak komplexní metodika, která potřebovala jiné jméno nejenom z důvodu jakéhosi terminologického odlišení, ale také proto, že název Splývavé čtení – odvozený od práce zraku a vztahující se k souhře všech atributů techniky čtení – nebyl ani obecně ani odborně užívanou kolokací a ani v pedagogické praxi dostatečně známý pojem (často implikující trochu jiný význam, kdy učitel chtěl, aby děti četli nesečaně, netrhavým způsobem) a při překládání do cizích jazyků jsme s tím měli obrovské problémy. Oříšek to byl pěkně tvrdý a jeho rozlousknutí dlouho, předlouho trvalo! Až v polovině března 2005 dal pak metodice do vínku její jméno jeden z mých synů, který ABC Music předsedá a reprezentuje ji na mezinárodním poli. Inspirací mu byla malířská technika da Vinciho, ve které rozpoznal nejenom prvky techniky Splývavého čtení, ale i metodiky jako celku. A zrodilo se Sfumato!

„Je důležité si říci, z jakých všech možných hledisek jsem metodiku zkoumala (i po skončení mého působení ve školství) a co bylo zásadní nejenom pro její odbornou interpretaci, ale hlavně pro úspěšné chápání (posluchačů, učitelů-aplikantů) procesu čtení jako takového. V první řadě to byly mé znalosti jako učitelky hudby, klavíru a práce s nezpěváky, kde prostřednictvím hudebně-dramatické výchovy jsem děti přivedla k čisté intonaci, jejíž výslednicí byl jejich pěvecký výkon v malém dětském muzikálu. Interní studium neurofyziologie mi pomohlo k osvětlení procesu čtení po odborné stránce a mým poradcem se na chvíli stal pan profesor Kuba, přednosta Ústavu patologické fyziologie Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. Praxi v oblasti herectví a dramatické výchovy jsem využila např. pro stanovení prevence v oblasti logopedie atd. Odborně mi vždy pomáhal syn Petr, který se lingvistikou, fonetikou, fonologií a gramotností zabýval ve své specializaci v pedagogice angličtiny jako cizího jazyka. Pomáhal a pomáhá právě proto, že výzkum a vývoj v oblastech jako jsou obtíže ve čtení a psaní jdou ve světě rychle kupředu a že porozumět vědeckým statím publikovaným v zahraniční odborné literatuře je nesmírně náročné, pokud cizí jazyk výborně neovládáte.“

Sfumato představuje průnik dvou světů

„Přes pětatřicet let jsem obohacována o množství zkušeností, pokusů a nových metodických postupů, které mne vedly k představě moderní školy, kde metodika Sfumato představuje průnik dvou světů – poetického světa dítěte a racionálního světa školy. Je nutno zdůraznit, že samotné Splývavé čtení (myslíme tím čtecí techniku) není samospasitelné. Mnoho učitelů toto ihned nepochopí možná proto, že se (většinou z finančních důvodů) zúčastní pouze úvodního semináře a mylně se domnívají, že jim to bude ke správné aplikaci stačit. Důležité je zasazení techniky Splývavého čtení do celé metodiky Sfumato a do organizačních podmínek školního vyučování. Vyplývá z toho, že zárukou úspěchu je pedagog sám – koordinátorem, vzpruhou, rádcem i dohlížitelem v jedné osobě.

„Tato metoda je přínosem i pro pedagogy, je jakousi prevencí před ‚vyhasnutím‘, o kterém se nyní hovoří čím dál více. Je sice náročná na dodržení přesných metodických pokynů, ale nic nesmí být vynecháno z doporučených postupů. Je náročná na přípravu – čímž se nemyslí ta písemná forma příprav, spíše dokonalé rozmyšlení; také na skutečnou provázanost mezipředmětových vztahů, používání pomůcek atp.

„Při výuce se přísně dodržuje individuální potřeba dítěte – tak, aby každý žák pracoval svým tempem, ve svém taktu. Počítá se s vyučováním ve skupinách; v některých případech se užívá běžné rozestavení lavic, v jiných jejich sestavení do U nebo poskládání lavic systémem několika jednotlivých pracovišť. Pracuje se prostřednictvím hudební, dramatické i pohybové výchovy s hlasovým aparátem dítěte, s dýcháním, využívá se činnostní výchova atd.

„Jde o zážitkovou metodu výuky jak pro dítě, tak pro dospělého. Čtecí technika na jedné straně, způsob její aplikace, organizace a dodržování jednotlivých metodických kroků na straně druhé musí působit jednotně, harmonicky. Pokud se aplikant takto naučí ‚zasadit‘ techniku do metodiky s její bechybnou aplikací, výsledek je pro žáka i pedagoga vynikající. Je nasnadě, že hmatatelnými výsledky i drobnými úspěchy a radostmi se zvyšuje úsilí nejen dětí, ale i pedagoga, který je obklopen dětmi aktivními, veselými, dychtivými, nadšenými ze zajímavých činností.“

Jakoby dyslektici nebyli

„Mám dostatek zkušeností, které mohu doložit vědeckými fakty, abych mohla tvrdit, že každé dítě je schopno se naučit dobře číst, bezchybně; ‚dobře‘ – to znamená plynule

a s porozuměním, při respektování individuálního tempa. Sfumato je tedy metodika, která respektuje způsob, jak pracuje lidský mozek, jak funguje dětské vnímání; vychází i z očních pohybů, které jsou člověku přirozené; pracuje se sluchem dítěte, neboť fonologické uvědomění je základním kamenem pro čtení – je to klíč, který odemkne dveře možnosti pro nabytí čtecího návyku. Proto je heslem našeho centra ‚Nebojme se Splývavého čtení‘. Hlavním motem celého projektu pak je

‚První škola – první město – první stát
bez špatně čtoucíh žáků‘

a to bylo také moto *Mimořádné celostátní konference s mezinárodní účastí*, kterou jsme pořádali ve spolupráci s MŠMT ČR před dvěma lety.

„Není to metoda, kvůli které by učitelé museli například měnit učebnice – mohou použít ty, na které jsou zvyklí; některé více, jiné méně (bez problémů např. slabikář J. Žáčka s ilustracemi H. Zmatlíkové, kde se nenachází nic závadného z hlediska techniky čtení). Při práci s nimi stačí aplikovat Sfumato. Naš přístup motivuje děti ke čtení, probouzí v nich zájem o knížky.

„Dítě se při hře, při soutěžení, které je součástí metodiky, učí soustředit, zklidňuje se, učí se pracovat se svým hlasovým a dechovým aparátem, což podporuje plynulost čtení. Připravuje se na období práce se slabikářem, kdy začne skutečně číst. Je bezpodmínečně nutné, aby učitel přistupoval k dětem tak, že se děti liší jen v osobním tempu a v tempu řeči (čtené, mluvené i psané). Chtěla bych, abychom v dětech rozvíjeli krásu, aby jí rozuměly, aby nebyla jen jakýmsi balastem. I proto je součástí působení na děti v rámci této metody i práce s umělecky kvalitními obrázky, které mají stále okolo sebe. Sfumato představuje model komplexní výchovy. První vzorky, které jsme získali od pedagogů z ČR i SR, dokládají její kvalitu a efektivitu. V současnosti čekáme na realizaci tzv. *Rychlého šetření*, které nám MŠMT přislíbilo již v roce 2007 a bez něhož nemůžeme v této chvíli operovat s číslem, na kolika školách se vyučuje metodikou Sfumato (v současnosti víme, že jsou to již stovky, neboť za posledních sedm let jsme celkově proškolili téměř patnáct tisíc pedagogů ve třech zemích). Tato vstupní data budou navíc velmi důležitá ke komparativnímu výzkumu v průběhu projektu, čehož se ujme některá z univerzit. Porovnávání různých metod výuky prvopočáteční gramotnosti – se zaměřením na tvořivé psaní – již provádějí na Slovensku; výzkumný záměr Prešovské univerzity schválila a od roku 2007 financuje *Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva SR a Slovenskej akadémie vied*.

„Metodika Sfumato má navíc preventivní charakter. Při jejím využití se neprojeví dyslektické problémy a dyslektické chyby – jakoby prostě dyslektici nebyli. Již před dvaceti lety bylo předními světovými vědci argumentováno, že mezi dětmi s problémy se

čtením bez diagnózy dyslexie a dětmi s dyslexií nejsou měřitelné rozdíly. Závažný problém je ale i v tom, že dyslexie není přesně definovatelný deficit, že tedy neexistuje shoda ve vlastní definici dyslexie (verzí je kolem třiceti až čtyřiceti), natož v metodách jejího měření. Ale nemám tímto konstatováním v úmyslu tuto velmi komplexní poruchu nikterak trivializovat."

Chci nabídnout lepší metodu

„Při běžných metodách, které se v českých, slovenských či polských (ale i jiných zemích, např. Ázerbájdžán nebo Lotyšsko) školách dnes používají, velké množství dětí při výuce čtení selhává, mají s naučením se číst problémy; u některých dětí jsou tyto problémy velmi závažné. Například minulý rok – po cestě z Baku z konference Dekády gramotnosti OSN, na kterou jsme byli UNESCO vybráni jako jediná organizace z České republiky – jsme navštívili zcela náhodně vybranou ZŠ v Istanbulu (velké poděkování patří panu prof. Özdemirovi, generálnímu řediteli mezinárodních vztahů tureckého ministerstva školství; paní dr. Filipi, naší velvyslankyni v Ankaře; a panu Peškovi, konzulovi v Istanbulu), kde jsme viděli v první třídě čtecí výkon chlapečka (máme videozáznam), který se ve čtení za celý rok téměř nic nenaučil a nebyl schopen samostatně přečíst jediné slovo. Takové děti se ale vyskytují po celém světě. Z jedné speciální školy na východním Slovensku máme detailně dokumentovaný vývoj prvňáčků učících se Sfumatem a žáků z jiné třídy, kde se učilo slabikotvornou metodou a kde na konci prvního roku školní docházky nedokázali přečíst jednoduché slovo. Letos v létě mi jedni prarodiče z Polska – díky financím z jedné nadace při polské televizi – přivezli desetiletého vnoučka, který byl ve velmi špatném stavu. Během jednoho týdne jsem ho správně nastartovala a poté monitorovala jeho pokrok přes Internet.

„Nechci ale zjišťovat, proč k těmto problémům dochází, proč se děti učí číst špatně. Chci nabídnout efektivnější přístup v pedagogice, lepší metodu; nejen techniku čtení, ale celou metodiku prvopočáteční gramotnosti. Nemyslím, že jsou učitelé ‚špatní‘; naopak, jsou mezi nimi výborní pedagogové, ale tím, že nevědí o této metodě, že jsou přehlčeni nejruznějšími informacemi a školeními, otráveni mnohdy nesmyslnými povinnostmi, pak nemohou efektivně dětem pomoci naučit se plynule a s porozuměním číst.

„Chtěla bych vychovat spoustu úžasných a nadšených lektorů, aby se metodika Sfumato rozšířila ještě do více škol než dnes. Vždy mám radost, když za mnou přijdou učitelé, kteří začnou metodiku používat a nadšeně mi říkají: ‚Ono to funguje!‘ Je skvělé, když se dozvím, že do hodonínské knihovny chodí prvňáčci, kteří ‚čtou tak zvláštěně‘. Dokonce se tam výrazně zvýšila návštěvnost, což je nádherné. Právě ve zdejší škole využívají moji metodiku. Moc mě hřeje u srdíčka, když se doslechnu, že na webových

stránkách jedné školy z Moravskoslezských Beskyd se o svoji pozitivní zkušenost se Sfumatem podělila maminka dítěte, které příští rok končí univerzitu a které chodilo do naší soukromé školy před patnácti lety.

„Dneska se mi ale chce někdy i plakat, jak zneurotizované děti s nešťastnými rodiči ke mně přicházejí, abych jim pomohla. Je však důležité podotknout, že metodika Sfumato je pro všechny děti, ne pouze pro ty, které mají latentní predispozici ke specifickým poruchám učení. Chtěla bych pomoci všem, kteří by mohli mít se čtením někdy potíže. Je lepší působit preventivně, pozitivně, než napravovat chyby. A celoplošná prevence je samozřejmě lepší i pro ekonomiku státu. Je ale smutné, když se musím vnučovat, abych se mohla zúčastnit konference o nových, moderních metodách čtení, nebo že se musím doprošovat, abych mohla účastníkům předvést svoji metodu přednáškou s využitím PowerPointu. Mrzí mě, že se na mě leckdy dívají jako na nepohodlnou. Je také smutné, až urážlivé, když se dočtu v týdeníku Respekt v rozhovoru s [bývalým] ministrem školství, že on přichází ‚s konceptem inkluzivního vzdělávání, který je dnes nejosvědčenějším trendem ve špičkových vzdělávacích systémech ve světě, na prvním místě ve Finsku‘. Nelíbí se mi, jak tento výrok formuloval. Je to neetické a považuji to za druh plagiátorství. Vezmete-li v úvahu aféry z minulého roku (např. na zlínské univerzitě), je to o to více šokující. Kdyby nebyla minulé vládě vyslovena nedůvěra, požadovala bych jeho odchod z funkce.

„Dovolte mi vysvětlit. Na počátku 90. let – tedy v době, kdy byl pan Liška ještě žákem základní školy – jsem přišla s vyvinutým, propracovaným konceptem tematického blokového vyučování (dnes tzv. projektové) a inkluzivního vzdělávání jako první v Československu, a to na základě své mnohaleté pedagogické praxe, nikoli nějakých modelů ze zahraničí – vždyť to ani v době totalitního režimu nešlo ... dokonce i ve své práci jsem se jednou s komunistickou perzekucí setkala (v době jedné z návštěv papeže Jana Pavla II. v Polsku, o které jsem otevřeně pohovořila jako naivní student politické ekonomie). Vše jsem předložila na MŠMT v rámci žádosti o založení soukromé školy, která pak byla otevřena od září '92. V té době to byla jediná možnost, kterou nám legislativa MŠMT umožňovala, abych mohla své metody aplikovat v organizačních podmínkách školství, jak radil pan profesor Matějček. V následujícím roce jsme pak projekt s názvem *ABC Music* rozšířili, dokomponovali a přihlásili do programu ministerstva školství *ExTra '94* v tematickém okruhu *Alternativní vzdělávání*, kde byly naše vize alternativního školství hodnoceny jako ‚velmi originální‘ se ‚zcela netradičními metodami a formami práce‘ (Dr. Radmila Camrdová, ředitelka psychologické poradny, Praha) a že ‚přispívají jednoznačně k jinému pohledu na možnosti výuky na prvním stupni ZŠ‘ (Dr. Vlasta Masáková, ředitelka ČŠI, Praha).“ ...Respekt?

Učitelé znají Splývavé čtení málo

„Jako u každé alternativní metody je problém při přechodu dítěte ze školy na školu, kdy na druhé škole učitelé tuto metodu neznají nebo nerespektují nebo se jí obávají. Přitom je to metoda, která nám i dětem pomůže. Počítá i s aktivní spoluprací s rodiči, kterým dítě každodenně a rádo předvádí, co se naučilo. Není potřeba, aby se s dítětem učili – ono samo má zájem jim své pokroky ukázat. Stačí se dívat, poslouchat, pochválit, ale nezasahovat, neopravovat. Dítě čtení baví, je motivováno, je v něm probuzen zájem.“

Věřím v úspěch projektů

„Věnovala jsem této práci celý život a byla bych moc ráda, kdyby se nám podařilo v metodice Sfumato proškolit co nejvíce učitelů, aby mohli pomáhat co největšímu počtu dětí, které dnes mohou mít problémy se vstupem do světa čtenářství,“ říká M. Navrátilová. „To ale nejde bez řádně připraveného celostátního týmu lektorů a tedy bez adekvátních finančních prostředků. S otevřenou náručí bychom uvítali filantropického patrona, štědré sponzory, altruistické dobrovolníky pro *fundraising* apod. Už vybudování našeho pražského centra s učebnou, bohatou knihovnou, relaxační místností a dalšími nezbytnými prostory – a zejména jeho provoz – byly a jsou velmi nákladné. A to je nyní naše největší překážka... Klíčové technické vybavení pro celorepublikové zavedení do téměř stovky satelitních středisek nám stále chybí. Věříme ale, že zájem o tuto metodu a úspěch s podávanými projekty umožní všem kolegům, kteří se budou chtít vzdělávat, aby se se Sfumatem mohli nejenom seznámit, ale aby se mohli vycvičit v celé metodice a profesionálně připravit na její aplikaci a diseminaci tak, abychom co nejrychleji naplnili již zmíněné moto projektu a navždy vymýtili problémy ve čtení a psaní.“

V Praze dne 4. prosince 2009

~

Italské slovo sfumato (odvozeno od slova fumo, kouř) označuje způsob šerosvitné malby, zpravidla pozadí obrazu, při němž jsou tvary obklopeny měkkým světelným kouřovým oparem a ztrácejí na ostrosti; barvy se ale nemíchají – např. na bílý podklad se nanese tenká vrstva žluté, nechá uschnout, potom vrstva modré a vznikne zelená. Musí se dokonale znát zákony komplementárních barev a vazeb nejen na různé vrstvy pigmentů, ale i pojidla. Stačí malá chyba a obraz se zhroutí. Optické hodnoty sfumata a jeho technické provedení pomocí systému lazur objevil Leonardo da Vinci (podle encyklopedií Cojeco a Wikipedie). Tato analogie se objevuje v oboru elementární pedagogiky jako metodika Sfumato® a – jedna z jejích technik – Splývavé čtení®.